

สันติวิธีบนเส้นทางสามแพร่งในสังคมไทยปัจจุบัน

โดย

พระมหาหรรษา ธมฺมหาโส, ผศ.ดร.

ผู้ช่วยอธิการบดีฝ่ายวิชาการ

มหาวิทยาลัยมหาจุฬาลงกรณราชวิทยาลัย

+++++

๑. เกริ่นนำ

นักการเมือง นักการศึกษา และนักวิชาการด้านสันติภาพในสังคมไทยได้นำเสนอคำว่า “สันติวิธี” ในสังคมหลายมิติ และหลายสถานการณ์ด้วยกัน เช่น ประเวศ วะสี^๑ได้แนะนำรัฐบาล เกี่ยวสถานการณ์ภาคใต้ว่า “รัฐบาลควรถอนกำลังทหารออกมา โดยปรับแนวทางแก้ปัญหาด้วยการ ใช้ ‘สันติวิธี’”^๒ หรือ กรณีที่ นพ.เสม พริ้งพวงแก้ว ได้กล่าวถึงความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในสำนักงาน กองทุนสนับสนุนการสร้างเสริมสุขภาพ ว่า “อยากให้โฮสกิจกรรมกันและพยายามเจรจาด้วย ‘สันติวิธี’... และควรจะปรึกษาหารือกันด้วย ‘สันติวิธี’ ”^๒

ประเด็นที่น่าสนใจในสถานการณ์ปัจจุบันนี้คือ นักคิด และนักปฏิบัติการด้านสันติวิธีได้ ตีความสันติวิธี และการปฏิบัติบนบาทฐานของสันติวิธีในแง่มุมที่หลากหลาย ด้วยเหตุนี้ จึง ก่อให้เกิดคำถามที่นำไปสู่การเขียนบทความในครั้งนี้ และพบคำตอบที่สำคัญว่า สันติวิธีใน สังคมไทยปัจจุบันนี้ “เปรียบประดุจทางสามแพร่ง” เพราะเป็น “สามแพร่ง” ที่มีแง่มุมในการ ตีความและการปฏิบัติที่มีลักษณะเหมือนกันและแตกต่างกันในบางประเด็น และบางครั้งดู ประหนึ่งว่า “ยากที่จะบรรจบ และค้นพบทางออกร่วมกัน”

การทำความเข้าใจสันติวิธีบนเส้นทางสามแพร่ง จะทำให้เราได้มองเห็นมุม หรือเหลี่ยม ต่างๆ ของสันติวิธีที่เป็นพื้นฐานของการตีความและปฏิบัติการในบริบทต่างๆ ที่เกิดขึ้นใน สังคมไทยปัจจุบันนี้ว่า “สันติวิธีในเส้นทางสามแพร่งนั้นมีความหมายอย่างไร และมีความเป็นมา อย่างไร วิธีคิดและแนวปฏิบัติเหมือนกัน หรือสอดคล้องกันอย่างไร มีแนวทางที่จะบรรสาน สอดคล้องกันได้หรือไม่ อย่างไร

^๑ ประเวศ วะสี, (๘ มีนาคม พ.ศ. ๒๕๔๓), <<http://www.bangkokbiznews.com/2004/03/08/pol/index.php?news=poll.html>>.

^๒ เสม พริ้งพวงแก้ว, (๒๘ สิงหาคม ๒๕๔๓), <<http://www.thairath.co.th/thairath1/2547/breaking.news/bknews.php?id=9284>>.

๒. แพร่งที่ ๑: สันติวิธีในความหมายของนักสันตินิยม

“สันตินิยม” หมายถึง “แนวคิดหรือการกระทำที่ต่อต้านสงคราม กระบวนการที่ว่าด้วยการต่อต้านสงครามนั้น เป็นการปฏิเสธรูปแบบของสงครามในทุกรูปแบบ”^๓ เหตุผลสำคัญที่ต่อต้านเพราะไม่เห็นด้วยกับการใช้สงครามเพื่อทำลายล้างเพื่อนมนุษย์ อันเป็นการผิดกับหลัก ทางศาสนา ฉะนั้น นักสันตินิยมได้แสดงออกว่า “ไม่เห็นด้วย” ในหลายรูปแบบ เช่น การประท้วงด้วยการไม่ไปทำสงคราม หรือไม่ไปคัดเลือกด้วยด้วยวิธีการดื้อแพ่ง (Civil Disobedience)^๔ หรืออาจจะแสดงออกด้วยการประท้วง การทำสัญลักษณ์เพื่อแสดงความไม่เห็นด้วย การไม่ให้ความร่วมมือต่อรัฐในแง่มุมต่าง ๆ

ประเด็นสำคัญของวิธีนี้ก็คือการไม่ใช้ความรุนแรงในการปฏิบัติการ ถึงกระนั้น นักสันตินิยมบางกลุ่มได้สนับสนุน และหาทางออกให้แก่วิธีการเหล่านี้ด้วยการใช้ยุทธวิธีในการเจรจา เพื่อที่จะหยุดยั้งสงครามเพื่อแก้ปัญหาความขัดแย้งที่เกิดขึ้น^๕ อย่างไรก็ตาม นักสันตินิยมบางกลุ่มก็อาจจะเห็นด้วยกับการใช้ความรุนแรงในประเทศของตน แต่นักคิดบางกลุ่มอาจจะเห็นด้วยกับการที่จะจัดคานชืออยู่ในกลุ่มสันตินิยมเพราะใช้หลักการคือเพ่งอันเป็นวิธีการที่ไม่ใช้ความรุนแรง^๖ ในขณะที่นักคิดบางกลุ่มไม่เห็นด้วย เพราะการไม่ใช้ความรุนแรงของคานชื่อนั้น เป็นการนำไปใช้เพื่อเรียกร้องเอกราชจากอังกฤษ มิได้มีเป้าหมายเพื่อต่อต้านสงคราม และในขณะเดียวกันวิธีการดังกล่าวก็มีใช้วิธีการที่จะนำไปสู่การแก้ไขปัญหาคความขัดแย้งที่เกิดขึ้นในระหว่างประเทศต่างๆ แต่ประการใด

กระบวนการสันตินิยมอาจจะไม่สอดคล้องกับแนวคิดของคานชี่ทั้งหมด เพราะคานชี่เองมิได้ปฏิเสธรูปแบบของสงคราม เพราะเขาเห็นด้วยในกรณีที่ไม่สามารถหลีกเลี่ยงสงครามได้ ดังจะ

^๓ <http://encyclopedia.thefreedictionary.com/pacifism>

^๔ ดูเพิ่มเติมใน <http://encyclopedia.thefreedictionary.com/non-violent%20resistance> อย่างไรก็ตาม คำว่า “การดื้อแพ่ง” หมายถึง “การจงใจฝ่าฝืนกฎหมายด้วยมโนธรรม เปิดเผยต่อสาธารณะ ย่อมรับการลงโทษจากการฝ่าฝืนกฎหมายนั้น และไม่ใช้ความรุนแรง” ดูรายละเอียดต่างๆ เกี่ยวกับความหมาย ประวัติ และความเป็นมาเพิ่มเติมใน พิรพล คดบัว, “การดื้อแพ่งกับการลงโทษ: การวิเคราะห์เชิงปรัชญา”, *ปรัชญาอักษรศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๒๕), หน้า ๑๔-๒๐.

^๕ <http://www.spartacus.schoolnet.co.uk/USApacifists.htm>

^๖ สมพงษ์ ชูมาก, *กฎหมายระหว่างประเทศแผนกคดีเมือง*, (พิมพ์ครั้งที่ 1), กรุงเทพฯ: สำนักพิมพ์จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๓๐, และดูเพิ่มเติมใน ดวงเด่น นุธรรม, “พุทธจริยศาสตร์กับแนวคิดเรื่องสงครามที่เป็นธรรม: กรณีศึกษาพรรคสนของนักวิชาการในบริบทสังคมไทยร่วมสมัย”, *วิทยานิพนธ์ศิลปศาสตรมหาบัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: มหาวิทยาลัยมหิดล), ๒๕๔๕.

เห็นได้จากการที่เขาพยายามสนับสนุนอังกฤษในสงครามโลกครั้งที่ ๑ โดยมุ่งหวังจะให้อังกฤษ ปลดปล่อยประเทศตนเองให้เป็นอิสระ ซึ่งประเด็นนี้ทำให้นักสันติวิธีกลุ่มอื่น ๆ ไม่สามารถ ยอมรับได้ว่าคานธีเป็นหนึ่งในบรรดานักสันตินิยม

๓. แพร่งที่ ๒: สันติวิธีในความหมายของการปฏิบัติการที่ไร้ความรุนแรง

สิ่งที่คานธีมีความแตกต่างจากนักสันตินิยมกลุ่มอื่น ๆ ก็คือ การใช้ปฏิบัติการ ไร้ความรุนแรง หรือ อหิงสา^๓ เป็นเครื่องมือในการผลักดัน เพื่อเรียกร้องเอกราชจากประเทศอังกฤษ จนประสบความสำเร็จ จะเห็นว่าอหิงสานั้นจัดได้ว่าเป็นหลักการสำคัญที่เป็นแนวคิดเพื่อ การปฏิบัติการ โดยไร้ความรุนแรง อันเป็นการแสดงออกทั้งในเชิงบวก กล่าวคือ ความรักต่อเพื่อน มนุษย์ ต่อศัตรู และเชิงลบคือ การไม่ทำร้ายศัตรูด้วยอาวุธ ซึ่งปฏิบัติการ หรือเครื่องมือสำคัญที่ คานธีนำมาใช้ก็คือ “หลักสัตยาเคราะห์” หรือ การดื้อแพ่ง (Civil Disobedience)^๔

ในขณะที่แนวคิดเรื่อง การไร้ความรุนแรง (Non-Violence)^๕ การไม่ใช้ความรุนแรงเป็น ชุดของความเชื่อพื้นฐานเบื้องต้น (สมมติฐานเบื้องต้น) เกี่ยวกับศีลธรรม อำนาจ และความขัดแย้งที่ กลุ่มผู้สนับสนุนได้นำไปปฏิบัติการใช้ความรุนแรง ในความพยายามเพื่อให้ได้มาซึ่งเป้าหมาย ทางการเมืองและสังคม แนวคิดนี้ได้รับการประยุกต์ใช้เพื่อดำเนินการแก้ไขความขัดแย้งโดย ปราศจากการใช้ความรุนแรงในราวยุคกลางของศตวรรษที่ ๒๐

นักคิดปฏิบัติการ ไร้ความรุนแรงตามแนวนี้นี้ที่มีชื่อเสียงคือ “ฮิน ชาร์ป” ชัยวัฒน์ สถาอานันท์ได้ตั้งข้อสังเกตเกี่ยวกับแนวคิดนี้ว่า “ปฏิบัติการไร้ความรุนแรง ถือกำเนิดภายใน กระบวนทัศน์ที่ไม่ยอมรับว่าความรุนแรงเป็นวิถีทางเดียว หรือวิถีทาง “สุดท้าย” ที่จะแก้ปัญหา

^๓ ดูเพิ่มเติมใน M.K. Gandhi, *The Selected Works of Mahatma Gandhi*, (India: Navajivan Publishing House, 1968).

^๔ ดูเพิ่มเติมใน ชาลี ไชยธีระพันธ์, “อหิงสาในความคิดของมหาตมะ คานธี”, *อักษรศาสตร์มหา บัณฑิต*, (บัณฑิตวิทยาลัย: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย), ๒๕๒๒.

^๕ คำว่า “Non-Violence” หมายถึง “(๑) การไม่ใช้ความรุนแรง (๒) อหิงสา” (ราชบัณฑิตยสถาน, ศัพท์รัฐศาสตร์ ฉบับราชบัณฑิตยสถาน, พิมพ์ครั้งที่ ๔, (กรุงเทพฯ: จุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, ๒๕๔๔), หน้า ๑๔๑), จากการศึกษาที่มาของทั้งสองคำนี้จะพบว่า มีความสอดคล้องกับในแง่ของวิธีการ กล่าวคือ มุ่งเน้น วิธีการ หรือปฏิบัติการที่ไร้ความรุนแรงเช่นเดียวกัน แต่ประเด็นที่แตกต่างกันก็คือ พื้นฐานทางแนวคิด เพราะ คานธีนำเสนอแนวคิดนี้บนฐานของศาสนา ไม่ว่าจะ เป็นสังฆะ หรืออหิงสา แต่ฮิน ชาร์ป นำเสนอแนวคิดบน พื้นฐานของ “อำนาจที่ไร้ความชอบธรรมของรัฐ” แต่จุดร่วมของแนวคิดนี้มีความคล้ายคลึงกันตรงที่มุ่งเน้น หรือ เฝอญหน้ากับรัฐโดยตรง เพื่อให้ได้มาซึ่งสิ่งที่กลุ่ม หรือสังคมต้องการ (ผู้เขียน).

ข้อขัดแย้งต่าง ๆ ได้ หากแต่ถือว่าปฏิบัติการไร้ความรุนแรงเป็นการต่อสู้แก้ไขข้อขัดแย้งที่มีประสิทธิภาพวิธีหนึ่งในการเผชิญหน้ากับข้อขัดแย้งทางสังคมการเมืองประเภทต่าง ๆ ได้

ฉะนั้น จะเห็นว่า การปฏิบัติการไร้ความรุนแรงของเขานั้นแตกต่างจากนักสันตินิยมคนอื่น ๆ หรือการไม่ใช้ความรุนแรงของศาสนิกอื่น ๆ บางกลุ่มที่ไม่เพียงแต่จะชักจูงด้วยเหตุผลเท่านั้น หากแต่เป็นการกระทำบางอย่างที่ใช้วิธีการต่างกัน เช่น คนที่เคยเสียภาษีอาจจะไม่ยอมเสีย

ด้วยเหตุนี้เขาจึงเสนอปฏิบัติการไร้ความรุนแรง ๓ วิธี คือ (๑) การประท้วง หรือชักจูงโดยไม่ใช้ความรุนแรง (๒) การไม่ให้ความร่วมมือ (Noncooperation) ทางสังคม ทางเศรษฐกิจ และทางการเมือง (๓) การแทรกแซงโดยไร้ความรุนแรง

การนำเสนอของ “ฮิน ชาร์ป” ดังกล่าวนั้น ประเด็นสำคัญอยู่ที่ “แนวคิดเรื่องอำนาจ” กล่าวคือ แนวคิด และการปฏิบัติการเหล่านั้น จะใช้เป็นเครื่องมือในการต่อสู้กับอำนาจที่ผู้นำได้ใช้ไปในทางที่ไม่ถูกต้อง และเป็นธรรมแก่ประชาชนในสังคม จะเห็นว่า การแสดงออกด้วยลักษณะต่าง ๆ เช่น การไม่คือแพ่ง และการไม่ยอมปฏิบัติตามรัฐในมิติต่าง ๆ นั้นก็เพราะต้องการที่จะทำลาย หรือลดทอนอำนาจของผู้มีอำนาจ

๔. แพร่งที่ ๓: สันติวิธีในความหมายของการจัดการความขัดแย้ง

ราชบัณฑิตยสถานให้คำจำกัดความในประเด็นนี้เอาไว้ค่อนข้างน่าสนใจว่า “วิธีที่จะก่อให้เกิดความสงบ” เช่น “เจรจาสงบศึกโดยสันติวิธี”^{๑๑} วิธีการที่ไร้ความรุนแรง มุ่งให้เกิดความเป็นธรรมในสังคม โดยที่ในตัวเองก็เป็นวิธีการซึ่งให้ความเป็นธรรมแก่ทุกฝ่าย เราอาจจะเรียกวิธีการดังกล่าวว่า “สันติวิธี”^{๑๒} ซึ่งสอดคล้องกับโคทม อาริยา ที่นิยามว่า สันติวิธี หมายถึง วิธีการจัดการกับความขัดแย้งวิธีหนึ่ง”^{๑๒} โดยให้เหตุผลว่า “การใช้สันติวิธีเป็นวิธีการที่น่าจะมีการสูญเสียน้อยที่สุด ทั้งระยะสั้นระยะยาว ทั้งรูปธรรมและนามธรรม ผิดกับการใช้ความรุนแรง”

ศ.นพ.ประเวศ ะสันนิยามว่า “สันติวิธี...คือ การป้องกันการละเมิดสิทธิมนุษยชนของสภาพการใช้ความรุนแรงและสงคราม” โดยให้เหตุผลว่า “ในการสงคราม ไม่ว่าในครั้งโบราณหรือในปัจจุบัน จะมีการละเมิดสิทธิมนุษยชนอย่างรุนแรงโดยไม่สามารถทำอะไรได้มากนัก

^{๑๑} ราชบัณฑิตยสถาน, พจนานุกรมฉบับราชบัณฑิตยสถาน พ.ศ.๒๕๔๒, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพฯ: นานมีบุ๊คพับลิเคชั่น, ๒๖๔๖), หน้า ๑๑๖๖.

^{๑๑} พระไพศาล วิสาโล, “สันติภาพโดยสันติวิธี”, ใน *สื่อในสันติภาพ สันติภาพในสื่อ*, หน้า ๒๑-๒๘.

^{๑๒} โคทม อาริยา, “เอกสาร 30 ปี 14 ตุลา จดหมายข่าว ประชาชน”, (๑ ตุลาคม ๒๕๔๖): ๒๑-๒๕, <<http://www.santipap.com/kotom.htm>>.

สิทธิมนุษยชนเป็นการเคารพในศักดิ์ และคุณค่าความเป็นคนทุกคน ต่อเมื่อมนุษย์มีจิตสำนึกในศีลธรรมพื้นฐานนี้จึงจะสามารถสร้างการอยู่ร่วมกันอย่างสันติ และยั่งยืนได้^{๑๑}

ในขณะที่ไพศาล วงศ์วรสิทธิ์ กล่าวไว้ว่า “สันติวิธีคือ วิธีการแก้ไขความขัดแย้ง หรือตอบโต้ในสถานการณ์หนึ่ง ๆ โดยไม่ใช้ความรุนแรงต่อคู่กรณี โดยเฉพาะอย่างยิ่ง ที่เป็นการประทุษร้ายต่อร่างกายและชีวิต”^{๑๒} แต่ถึงกระนั้นก็พยายามจะอธิบายว่า “บางสำนักมองว่า สันติวิธีจะต้องมีความรัก เป็นพลังผลักดันและเป็นตัวกำกับเอาไว้ด้วย จึงเป็นสันติวิธีที่แท้จริง ตามนิยามนี้ สันติวิธีจึงหมายรวมถึง การเขียน การพูด การเจรจา การประชุมตกลงแก้ไขข้อพิพาท กระบวนการทางศาล และกฎหมาย” และ “อย่างไรก็ตามยังมีสันติวิธีอีกประเภทหนึ่งที่เป็นพลังในการเปลี่ยนแปลง เรียกว่า เป็นอุปกรณ์สำคัญของผู้ใฝ่สันติวิธีเลยทีเดียว นั่นคือ ปฏิบัติการไร้ความรุนแรง” ซึ่งประเด็นหลังนี้สอดคล้องกับแนวคิดของคานธีและชิน ชาร์ป

จะเห็นว่า แม้นักวิชาการทางศาสนา และสังคมได้ให้คำจำกัดความสอดคล้องกับ “นักสันตินิยม” แต่จะเห็นว่า การวิเคราะห์ศัพท์ว่า “สันติวิธี” ในลักษณะนี้ค่อนข้างอิงกับศัพท์อหิงสา และการไร้ความรุนแรง ดังจะเห็นได้จากคำว่า “ไร้ความรุนแรง” ในการให้ความหมาย

๕. สันติวิธีทั้งสามแพร่งจะสัมพันธ์กัน หรือบรรจบกันได้อย่างไร

เมื่อวิเคราะห์สันติวิธีทั้งในสามความหมาย กล่าวคือ สันตินิยม การปฏิบัติที่ไร้ความรุนแรง และการจัดการความขัดแย้ง ผู้เขียนมองว่า การให้คำนิยามของราชบัณฑิตยสถานเป็นประเด็นที่น่าสนใจอย่างยิ่ง เพราะเป็นการมุ่งเน้นที่วิธี “วิธีที่จะก่อให้เกิดความสงบ” โดยยกตัวอย่างว่า “เจรจา สงบศึกโดยสันติวิธี” แต่ข้อสังเกตที่น่าสนใจก็คือ คำว่า “ความสงบ” ในมิติของราชบัณฑิตยสถานน่าจะมีความหมายมากกว่าคำว่า “ไร้ความรุนแรง” เพราะคำนี้แปลความออกมาจากคำว่า “สันติ” ฉะนั้น เมื่อกล่าวถึงคำว่า สันติ ซึ่งหมายถึง สงบนั้น จึงไม่ใช่สภาวะที่สงบเพราะไร้ความขัดแย้งแต่เพียงประการเดียว หากแต่แฝงเร้นเอาไว้ยังอื่นอีกมากมาย

อย่างไรก็ตาม แม้สันติจะมีความหมายกว้าง แต่ผู้เขียนมองว่า นักคิดเหล่านี้พยายามตีกรอบของคำว่า สันติให้จำกัดตัวอยู่ในคำว่า “ไร้ความรุนแรง” แต่เพียงประการเดียว ฉะนั้น หากกล่าวถึงคำว่า สันติวิธีจึงเป็นวิธีหรือชุดของวิธีในการจัดการความขัดแย้งโดยไร้ความรุนแรงหรือไม่ใช้ความรุนแรงในการจัดการ หรือแก้ไขปัญหาคือต่าง ๆ ที่เกิดขึ้นในโลกนี้ หรือหากวิเคราะห์

^{๑๑} ประเวศ วะสี, สันติวิธีกับสิทธิมนุษยชน, พิมพ์ครั้งที่ ๑, (กรุงเทพฯ: สำนักงานสิทธิมนุษยชนแห่งชาติ, ๒๕๔๕), คำนำ.

^{๑๒} ไพศาล วงศ์วรสิทธิ์, สร้างสันติด้วยมือเรา: คู่มือสันติวิธีสำหรับนักปฏิบัติการไร้ความรุนแรง, (กรุงเทพฯ: กลุ่มประสานงานศาสนาเพื่อสังคม, ๒๕๓๑), หน้า ๒๖-๒๘.

ตามนัยของราชบัณฑิตยสถานจะพบว่า “วิธีใดก็ได้ที่นำมาใช้แล้ว ก่อให้เกิดความสงบแก่บุคคล สังคม และ โลก” ซึ่งความสงบในมิติของราชบัณฑิตยสถานอาจจะไม่ได้หมายถึงแค่ “ไร้ความรุนแรง” แต่หมายถึง ต้องเป็นวิธีที่ชอบธรรม โปร่งใส ให้เกียรติและเคารพซึ่งกันและกัน และ ยุติธรรมกับทุกฝ่ายก็ได้

จะเห็นว่า การนิยามความหมายของ “อหิงสา” หรือ “สันตินิยม” หรือ “การไร้ความรุนแรง” ดังกล่าวแล้วนั้น คำว่า “สันติวิธี” สอดคล้องกับการให้ความหมายของคำทั้ง ๓ ในบางแง่มุมเท่านั้นเอง เพราะเมื่อกล่าวถึงคำว่า “อหิงสา” กับ “สันติวิธี” ทั้งสองคำนี้อาจจะสอดคล้องกันในแง่ของการมุ่งเน้นไปที่ความรักต่อเพื่อนมนุษย์ และไม่เบียดเบียนซึ่งกันและกัน แต่ถึงกระนั้น วิธีการของอหิงสาซึ่งได้แก่สัจยาเคราะห์นั้น ก็ไม่ได้หมายความว่า จะไม่ก่อให้เกิดความรุนแรง หรือ ความขัดแย้งตามมา เพราะวิธีนี้ทำให้ฝ่ายใดฝ่ายหนึ่งต้องเกิดการสูญเสียอย่างใดอย่างหนึ่งก็ได้ อันเนื่องมาจากการใช้วิธีการประท้วง การดื้อแพ่ง หรือวิธีการอื่น ๆ

ฉะนั้น เมื่อกล่าวถึง “อหิงสากับสันติวิธี” ชัยวัฒน์ สถาอานันท์จึงชี้ให้เห็นว่า “ปัญหาสำคัญในการพิจารณาแนวคิดด้านสันติวิธีคือ ควรพยายามแยกแนวทางของคานธีออกจากสันติวิธีแนวอื่น”^{๕๕} ซึ่งการตั้งข้อสังเกตดังกล่าวสอดคล้องกับ “บทบรรณาธิการ” ของหนังสือ “ปฏิบัติการแห่งความรัก: ยุคสมัยแห่งความรุนแรง” ว่า

“อนึ่ง คำว่า ‘อหิงสาและสันติวิธี’ ที่ใช้ปะปนกันนั้น โดยส่วนใหญ่มักใช้ในความหมายเดียวกัน แต่อาจจะอนุโลมแยกความแตกต่างได้ว่า อหิงสาจะเป็นคำที่เน้นหนักในทางศาสนธรรม และให้ความหมายที่ลึกซึ้งถึงแก่นกว่า ในขณะที่สันติวิธีให้ความหมายไปในทางที่เป็นกระบวนการทางสังคม และการเมืองโดยตรง”

ประเด็นที่สำคัญอีกประเด็นหนึ่งก็คือ แนวคิดนี้เป็นแนวคิดที่มีได้มุ่งเน้นไปที่การแก้ไขความขัดแย้งดังที่ อรุณ กานธี (Arun Gandhi) ซึ่งเป็นหลานของคานธีได้เสนอว่า “การปฏิบัติการไร้ความรุนแรงของคานธี ไม่ใช่ยุทธศาสตร์สำหรับการแก้ไขความขัดแย้ง... แต่เป็นวิถีแห่งชีวิต”^{๕๖} ซึ่งสอดคล้องกับ Encyclopedia Britannica ที่มองว่าแนวคิดคานธีมุ่งไปที่ประเด็นเรื่องของการ

^{๕๕} ชัยวัฒน์ สถาอานันท์, ทำทนายทางเลือก: ความรุนแรงและการไม่ใช้ความรุนแรง, (กรุงเทพฯ: มูลนิธิโกลดิมทอง, ๒๕๓๗), หน้า ๘๕.

^{๕๖} “Gandhi's nonviolence is not a strategy for conflict resolution... It is a way of life” ดูเพิ่มเติมใน Arun Gandhi, The Meaning of Nonviolence: Questions from Prisoners with Answers by Arun Gandhi, (Tuesday, August 24, 2004), < http://www.dailystar.com.lb/article.asp?edition_id=10&cat_id=5&article_id=7638>.

เรียกร้องเอกราชมากกว่าที่จะเป็นเครื่องมือในการแก้ไขความขัดแย้ง^{๑๗} ถึงกระนั้นผู้เขียนมองว่าข้อปลีกย่อยของคานธีนั้นก็ยังต้องพึ่งพากระบวนการเจรจากับรัฐ คำถามมีว่า เพราะเหตุไร อรุณคานธีจึงไม่ตระหนักว่า “กระบวนการในการเจรจา” นั้นเป็นวิธีหนึ่งในการแก้ไข ความขัดแย้งระหว่างคานธีกับรัฐบาลอังกฤษเพื่อขอสิทธิในการปกครองตนเอง

อย่างไรก็ตาม เมื่อก้าวถึงกระบวนการของสันติวิธีมุ่งเน้นไปที่วิธีอะไรก็ได้ แต่วิธีนั้นต้องเป็นวิธีที่สงบ ไม่ก่อให้เกิดความรุนแรงทั้งทางตรงและทางอ้อมตามมา เช่น การพยายามหาทางออกด้วยการเจรจากัน หรือหาวิธีการในการเจรจาไกล่เกลี่ยโดยใช้บุคคลที่สามเข้ามาช่วยเป็นต้น ฉะนั้น จะเห็นว่า อหิงसानั้นเป็นหลักการเพื่อ “ต่อสู้” อย่างสันติ แต่ “สันติวิธี” เป็นวิธี “การจัดการความขัดแย้ง” อย่างสันติ แต่ประเด็นที่ผู้เขียนมองว่าสอดคล้องกันของแนวคิดทั้งสองก็คือ การใช้หลักสันติวิธีเป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิตของผู้ที่ปฏิบัติการณ์สันติวิธีด้วย

ในขณะที่ “สันตินิยม” กับ “สันติวิธี” มีบางแง่มุมที่สอดคล้อง และแตกต่างกัน เช่น สันตินิยมอาจจะยอมรับได้กับวิธีการในการใช้ความดื้อแพ่ง การประท้วง เพื่อแสดงความไม่เห็นด้วยต่อการใช้สงครามเพื่อแก้ไขปัญหาคความขัดแย้ง สันตินิยมบางกลุ่มก็เห็นด้วยกับการที่รัฐใช้ความรุนแรงในประเทศของตัวเอง ในขณะที่สันติวิธีตามความหมายของราชบัณฑิตยสถานมองว่าต้องใช้วิธีการที่ก่อให้เกิดความสงบ แต่การประท้วง หรือการเดินขบวน แม้จะเป็นการปฏิบัติการแบบไร้ความรุนแรง แต่เป็นวิธีที่ถือว่าก่อความไม่สงบแก่ผู้ประท้วง และสังคม เพราะคนในสังคมอาจจะมองว่าเป็นความวุ่นวายก็ได้ แต่ถึงกระนั้นนักคิดบางกลุ่มเช่นกัน ที่ตีความและนำเสนอสันติวิธีในความหมายของ “การไม่ใช้ความรุนแรง” เพราะหากตีความในลักษณะนี้ การประท้วง การดื้อแพ่งต่อรัฐก็ย่อมมีสิทธิโดยชอบธรรมที่จะ “กระทำได้” เนื่องจากนักคิด หรือนักปฏิบัติการกลุ่มนี้อ้างว่า “การประท้วง หรือการดื้อแพ่ง” นั้น กลุ่มของตนเองมิได้กระทำ หรือแสดงออกด้วยความรุนแรง เช่น การใช้อาวุธต่างๆ เข้ามาเป็นเครื่องมือในการเรียกร้องความต้องการ

อย่างไรก็ดี สังคมบางส่วน หรือรัฐได้ตั้งข้อสังเกตว่า การด่า หรือการกล่าวหาด้วยถ้อยคำที่รุนแรงอันเป็นการขู่ฝ่ายตรงข้าม หรือการปิดถนนอันสร้างความเดือดร้อนให้แก่ประชาชนเป็นการแสดงออกด้วยการไม่ใช้ความรุนแรงทางตรงเพราะไม่ใช่ “อาวุธ” แต่คำถามก็คือการกระทำดังกล่าวเป็นการแสดงออกด้วยการใช้ความรุนแรงทางอื่น ๆ หรือไม่ ซึ่งประเด็นนี้เป็นความเข้าใจ “คนละประเด็น” เกี่ยวกับ “สันติวิธี” ระหว่างรัฐ และสังคมบางส่วน

^{๑๗} Encyclopedia Britannica, *The New Encyclopedia Britannica, Volume 13*, (U.S.A.: Encyclopedia Britannica, 1978), p. 845.

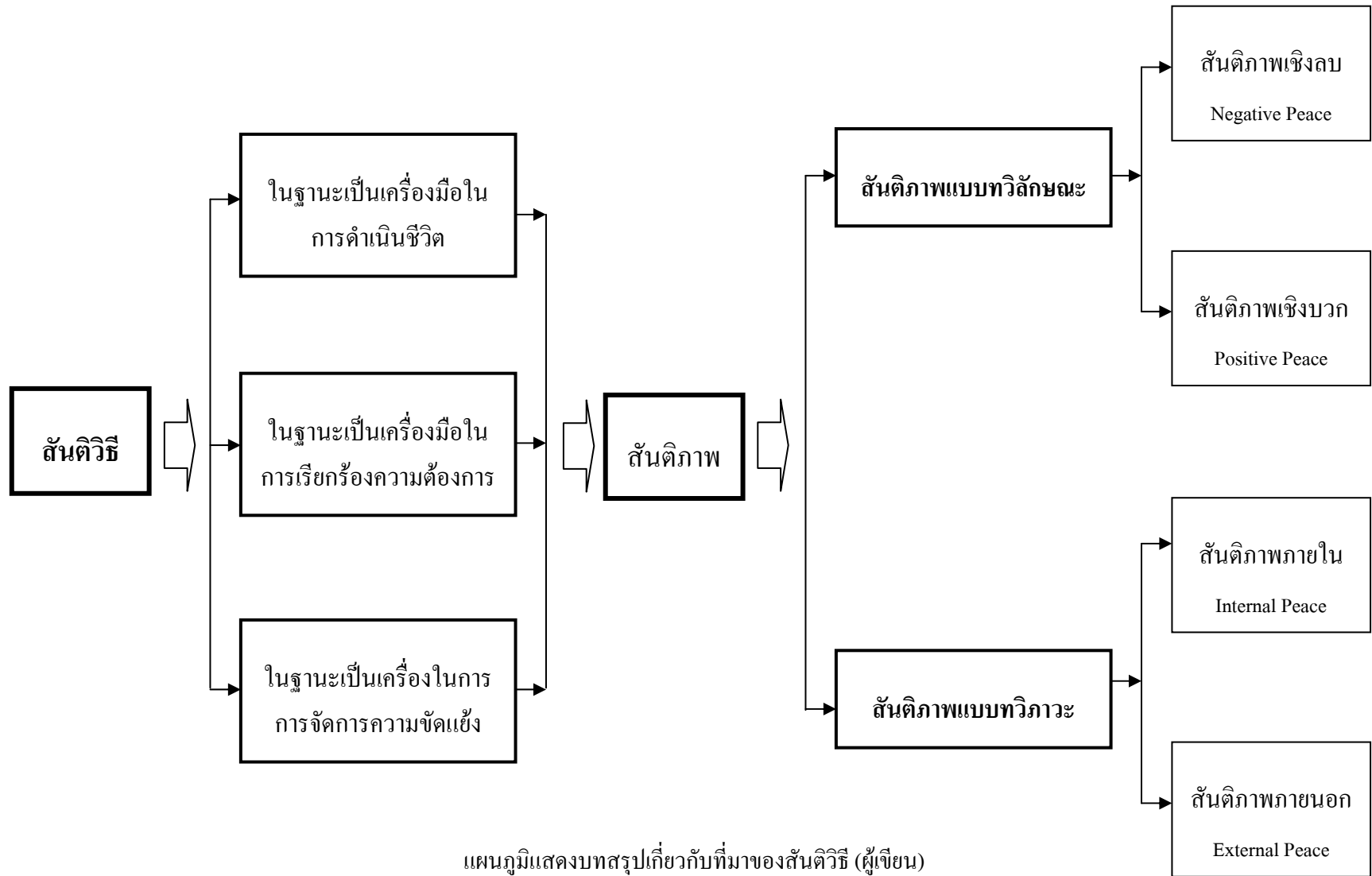
เมื่อกล่าวถึง “การไร้ความรุนแรง” (Non-Violence) กับ “สันติวิธี” ทำให้เกิดปัญหาขึ้นมาอีก แม้จุดเหมือนของแนวคิดนี้มุ่งไปที่ “การไร้ความรุนแรง” เพื่อจัดการกับความขัดแย้ง แต่แนวคิดและการปฏิบัติการไร้ความรุนแรงมุ่งเน้นไปที่การประท้วง การไม่ให้ความร่วมมือทางสังคม ทางเศรษฐกิจ ทางการเมือง และการแทรกแซงโดยไร้ความรุนแรง สำหรับสันติวิธีบางกลุ่ม กลับเป็นวิธีการหาหนทางในการเจรจาโดยไม่ใช้ความรุนแรงต่อสถานการณ์ต่าง ๆ

สันติวิธีกับวิธีการต่าง ๆ ดังกล่าวนั้น มีอยู่ประเด็นหนึ่งที่ถือได้ว่าเป็นประเด็นสำคัญและสอดคล้องกันเป็นอย่างดีคือ ในสันติวิธีของนักคิดแต่ละท่านนั้นมีแง่มุมที่เกี่ยวข้องกับการจัดการ การแก้ไข หรือการแปรความขัดแย้งโดยไร้ความรุนแรง โดยใช้วิธีการในการจัดการความขัดแย้งในรูปแบบต่าง ๆ เช่น การต่อรอง การไกล่เกลี่ยโดยคนกลาง เป็นต้น ซึ่งวิธีการเหล่านี้เป็นจุดร่วมที่สำคัญของสันติวิธีกับวิธีการอื่น ๆ ที่น่าจะสอดคล้องและลงตัวมากที่สุด

๖. สรุป และวิเคราะห์: สันติวิธีบนเส้นทางสามแพร่ง

โดยสรุปจะเห็นว่า เมื่อจัดกลุ่มของแนวคิด วิธีการ และปฏิบัติการที่ไร้ความรุนแรงซึ่งอาจจะใช้คำกลาง ๆ เพื่อสื่อถึงแนวคิด และการปฏิบัติการเกี่ยวกับ “สันติวิธี” นั้น ผู้เขียนมองว่าสามารถแยกหลักการที่สำคัญออกเป็น ๓ ประการด้วยกัน คือ (๑) สันติวิธีในฐานะเป็นเครื่องมือในการดำเนินชีวิตตามนัยของกลุ่มสันตินิยมบางกลุ่ม (๒) สันติวิธีในฐานะเป็นเครื่องมือในการเรียกร้องความต้องการตามนัยของสันตินิยมบางกลุ่ม คานธี และยีน ชาร์ป และ (๓) สันติวิธีในฐานะเป็นเครื่องมือในการจัดการความขัดแย้ง ตามนัยของนักสันติวิธีทุกกลุ่ม ยกเว้นคานธี ฉะนั้น สันติวิธีตามที่ปรากฏในโลกนี้นั้น นักคิด และนักปฏิบัติการสันติวิธีได้นำเสนอใน ๓ หลักการใหญ่ ๆ ดังกล่าวแล้ว

อย่างไรก็ตาม ทั้ง ๓ กลุ่มดังกล่าวนี้ มีเป้าหมายเดียวกันคือ “ต้องการสันติภาพ” และการได้มาซึ่งสันติภาพนั้น ทั้งสามกลุ่มมองว่าต้องใช้ “สันติวิธี” ฉะนั้น สิ่งทั้ง ๓ กลุ่มมุ่งหวังก็คือ “สังคมจะสันติ” ต้องใช้ “วิธีการที่สันติ” หรือ “วิธีการที่ไม่รุนแรง” เท่านั้น อย่างไรก็ตาม “สันติภาพ” และ “สันติวิธี” หากมองในมิติหนึ่งก็มีใช้คนละสิ่ง หากแต่เป็นสิ่งเดียวกัน แต่ปัญหาจึงขึ้นอยู่กับมุมมองสันติภาพว่าอยู่ในฐานะที่เป็นเป้าหมาย และมองสันติภาพในฐานะที่เป็นวิธีการ ดังแผนภูมิในหน้าถัดไป

แผนภูมิแสดงบทสรุปเกี่ยวกับที่มาของสันติวิธี (ผู้เขียน)

อย่างไรก็ตาม สันติวิธี ในความหมายที่ (๑) ที่ประชาชนบางกลุ่ม และอาจจะเป็นกลุ่มใหญ่ในสังคมปรารถนาจะเห็นคือการมุ่งเน้นกระบวนการในการจัดการความขัดแย้งโดยสันติวิธี โดยเฉพาะอย่างยิ่งเมื่อเกิดความขัดแย้งขึ้นมาระหว่างบุคคลต่อบุคคล บุคคลต่อกลุ่มบุคคล กลุ่มบุคคลต่อบุคคล หรือกลุ่มบุคคลต่อกลุ่มบุคคล นักคิดกลุ่มที่ ๑ จึงมุ่งเน้นว่า “ควรจัดการความขัดแย้งด้วยสันติวิธี”

คำถามในประเด็นนี้ก็คือ “การจัดการความขัดแย้งโดยสันติวิธีคืออะไร” และ “มีความเป็นมาอย่างไร” เมื่อกล่าวถึงการจัดการความขัดแย้งโดยสันติวิธี (Peaceful Conflict Management) ศ.นพ.วันชัย วัฒนศัพท์¹⁸ มองว่า “หมายถึง กระบวนการจัดการ (Management) หรือแก้ (Resolution) ปัญหาความขัดแย้งอย่างสันติ” โดยขยายความว่า “เมื่อเกิดความขัดแย้ง หรือข้อพิพาทแล้วจะหาทางออกในการจัดการ หรือแก้ปัญหาโดยไม่ใช้ความรุนแรงได้อย่างไร”

ในขณะที่ รศ.ดร.มารค ตามไท¹⁹ชี้ว่า “หมายถึง การแปรสภาพสถานการณ์ให้เข้าใจซึ่งกันและกันมากขึ้น ในกรณีที่เกิดปัญหาได้ก็มองว่าเป็นการจัดการความขัดแย้งแบบหนึ่ง” โดยยกกรณีศึกษามารองรับแนวคิดว่า “การแปรรูปความขัดแย้งอาจทำได้ในหลายลักษณะ เช่น อาจแปรรูปแบบความขัดแย้งเกี่ยวกับการสร้างเขื่อนเป็นเรื่องอื่น คือ เรื่องการอยู่ร่วมกันในสังคม เขื่อนจึงกลายเป็นเรื่องหนึ่งเท่านั้น” แต่ถึงกระนั้น ท่านมองว่าประชาชนบางกลุ่มเข้าใจคลาดเคลื่อนเกี่ยวกับประเด็นนี้ “บางคนที่ศึกษาเรื่องนี้เข้าใจการจัดการความขัดแย้งแคบมาก” เหตุผลคือ “การจัดการตามนัยของกลุ่มนี้คือการดูแลไม่ให้มีความรุนแรงแต่ไม่มีอะไรที่คลี่คลาย คือมองแบบจัดการแบบจัดจริง ๆ เช่น ควบคุมไม่ให้มีการยิงกัน”

จะเห็นว่า การมอง “การจัดการความขัดแย้ง” (Conflict Management) ในประเด็นนี้เกี่ยวข้องกับ การแก้ไขความขัดแย้ง (Conflict Resolution) และ การเปลี่ยนรูปความขัดแย้งไปเป็นรูปแบบอื่น (Transformation) ซึ่งสอดคล้องงานวิจัยเรื่องนี้ที่ให้คำจำกัดความ “การจัดการความขัดแย้งนั้น หมายถึง การแก้ไข และการเปลี่ยนรูปความขัดแย้งด้วย”

ถึงกระนั้น เมื่อกล่าวถึง “ความเป็นมา” ของแนวคิด และหลักการนี้ จากการศึกษา ในเบื้องต้นพบว่ามี “ต้นกำเนิด” และ “พัฒนาการ” จากเหตุผล ๒ ประการ คือ

(๑) กรณีที่เกิดความขัดแย้งระหว่างรัฐต่อรัฐ หรือประเทศต่อประเทศเกี่ยวกับดินแดน หรือทรัพยากรนั้น ตามแนวคิดเดิมคู่กรณีใช้สงคราม หรือความรุนแรงเข้าไปจัดการ หรือแก้ไขความขัดแย้ง ซึ่งวิธีการนี้ได้ก่อให้เกิดผลเสียต่อชีวิต และทรัพย์สินของคู่กรณีเป็นจำนวนมาก ฉะนั้น นักสันตินิยมบางกลุ่มจึงมีการนำเสนอ “ทางเลือกใหม่” (New Alternative) อันเป็นทางเลือกที่ว่าด้วยการไม่ใช้ความรุนแรง ดังจะ

¹⁸ วันชัย วัฒนศัพท์, ความขัดแย้ง: หลักการและเครื่องมือแก้ปัญหา, อ่างแล้ว, หน้า ๑๑๔.

¹⁹ มารค ตามไท, “การจัดการความขัดแย้งโดยสันติวิธี”, ใน สันติวิธี: ยุทธศาสตร์ชาติเพื่อความมั่นคง, สถาบันยุทธศาสตร์ สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ, (กรุงเทพฯ: สถาบันยุทธศาสตร์ สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ, ๒๕๕๒), หน้า ๘๐.

ปรากฏในกฎบัตรสหประชาชาติเกี่ยวกับ “หลักการระงับกรณีพิพาทระหว่างประเทศโดยสันติวิธี” (Peaceful Settlement of International disputes) ซึ่งรายละเอียดของวิธีนี้ผู้เขียนจะนำเสนอในหัวข้อต่อไป

(๒) กรณีที่เกิดความขัดแย้งระหว่างบุคคลต่อบุคคล บุคคลต่อกลุ่มบุคคล กลุ่มบุคคลต่อบุคคล หรือกลุ่มบุคคลต่อกลุ่มบุคคล เช่น การที่คู่กรณีมีความขัดแย้งเกี่ยวกับที่ดิน หรือมรดก หรือกรณีที่ประชาชนบางกลุ่มไม่เห็นด้วยกับนโยบายสาธารณะของรัฐบางอย่าง เช่น การสร้างเขื่อน ค่าจ้างขั้นต่ำ และการแปรรูปรัฐวิสาหกิจ เป็นต้น แทนที่จะนำคดีความดังกล่าวขึ้นสู่ศาลเพื่อพิจารณาคดี หรือแทนที่หาทางออกด้วยการประท้วง หรือคือแฟง (Civil Disobedience) ฉะนั้น กลุ่มนี้หาทางออกด้วยการจัดการ หรือแก้ไขความขัดแย้งด้วยการการเจรจาตนเอง หรือเจรจาไกล่เกลี่ยบนพื้นฐานของอำนาจทางข้อมูล และกฎหมายที่เท่าเทียมกัน

อย่างไรก็ตาม แม้ว่า “สันติวิธี” ตามนัยนี้ เคยปรากฏในสังคมพุทธ ดังที่นักวิชาการบางท่านตั้งข้อสังเกตว่า “สันติวิธีมีต้นกำเนิดมาอย่างช้านาน อาจจะใกล้เคียงกับการใช้ความรุนแรง”²⁰ จะเห็นว่า “สันติวิธีมิใช่ความคิดที่ใหม่ แต่เป็นแนวคิดที่เก่าแก่ พอ ๆ กับการใช้สติปัญญาของมนุษย์”²¹ โดยเฉพาะอย่างยิ่ง “สันติวิธีได้ฝังรากลึกอยู่ในสังคมพุทธมาเป็นพัน ๆ ปี”²² แต่เมื่อศึกษาวิเคราะห์รูปแบบการจัดการความขัดแย้งตามที่ปรากฏในสังคมตะวันตกจะพบว่า ได้มีการศึกษาแนวคิดนี้อย่างเป็นระบบ

ถึงกระนั้น กรอบของคำว่า “สันติวิธี” ในบริบทนี้มีได้มีนัยที่มุ่งเน้นไปที่การให้คำจำกัดความของสันติวิธีว่าเป็น “วิธีการ หรือการปฏิบัติการเกี่ยวกับการจัดการความขัดแย้งที่ไร้ความรุนแรง” เท่านั้น หากแต่ครอบคลุมไปถึงแนวคิด หรือวิธีการจัดการความขัดแย้งด้วยวิธีการที่แฝงเอาไว้ด้วยความหมายอื่น ๆ ด้วย เช่น วิธี ข้อปฏิบัติ หรือชุดวิธีดังกล่าวเป็นธรรมหรือไม่ ความยุติธรรมหรือไม่ และเต็มไปด้วยความรักเมตตากรุณาหรือไม่ เป็นต้น

²⁰ ไพศาล วงศ์วรสิทธิ์, สร้างสันติด้วยมือเรา: คู่มือสันติวิธีสำหรับนักปฏิบัติการไร้ความรุนแรง, (กรุงเทพฯ: กลุ่มประสานงานศาสนาเพื่อสังคม, ๒๕๓๓), คำปรารภ.

²¹ วีระ สมบูรณ์, ไพศาล วงศ์วรสิทธิ์, ปฏิบัติการแห่งความรัก: ยุทธศาสตร์แห่งความรุนแรง, (กรุงเทพฯ: กลุ่มประสานงานศาสนาเพื่อสังคม, ๒๕๒๒), หน้า ๑๒๓ .

²² มารค ตามไท, “การจัดการความขัดแย้งโดยสันติวิธี”, ใน สันติวิธี: ยุทธศาสตร์ชาติเพื่อความมั่นคง, สถาบันยุทธศาสตร์ สำนักงานสภาความมั่นคงแห่งชาติ, หน้า ๑๗.